

Säämi liputtempeeivih

6.2. Säämi aalmugpeivi

Kuovâmáánu 6. peeivi 1917 tollui Taažâ Truándimist vuossâmuš sämmilij čuákkim, kuus lijji čokkânâm tave- já maadâsämmiliih. Čuákkim ulmen lâi suogârdâllâđ sämmilij eellimmáhđulâšvuodâid já väldid pele sämmilijd kyeskee koččâmâšsáid. Kiedâvuššâm aartâin tehálumoseh lijji llihâdmân, enâmij kevttimân, puásuituálun já škovlajotemân lohtâseijee koččâmâšah. Čuákkim aneh sämmilij tave-eennâmlâš ohtsâšpargo algân. Aalmugpeivi lii neelji riijkâ sämmilij ohtâsâš. Čuákkim čuákánkočcon lâi nissoonjornijdume 'Brurskanken samisk kvindforening', mon njunosist tooimâi aktiivlâš vaikuttutteijeenissoon Elsa Laula (1877 Tärnaby - 1931 Mosjøen). Elsa Laula lâi algâaalgâst Ruotâ sämmilâš, já ko te naajâi Tomas Renbergiin Taažân, tubdui suhânoomáin Laula Renberg. Elsa Laula lâi jo ovdeláá vaikuttâm aktiivlávt sämmilâš servitooimâ älgimân. Sun lâi ive 1904 Ruotâst vuáđudum vuossâmuu sämiseervi, Wilhelmina-Åsele sämiseervi, saavâjođetteijee. Servi tooimâi aktiivlávt eres lasseen puásuisämmilij já eennâmviljâleiji ruossâlâsvuodâi čuávdimist já vaikuttij sämmilij škovlâtile ornim komitea aasâtmân. Elsa Laula Renberg vaikuttij aktiivlávt sämiseervi šoddâmân meid Taažâst, kost vuáđuduuvvojii vittâ sämiseervi iivijn 1906–08, toh-uv Ruotâ vyevi náálá maadâsämkikuávluin.

Uusâ káártást, kost lii Elsa Laula šoddâpäikki Tärnaby. Maid sämikielâid Ruotâ sämmiliih sárnuh?
Kost lii Truándim? (Trondheim). Maid sämikielâid Taažâ sämmiliih sárnuh?
Uusâ neetist teikkâ kirjijn Elsa Laula kove. Magareh pihtseh sust láá pajalist? Maidsun sun kooveest smiättâ?
Mii lii sämmilij aalmuglaavlâ? Nabai maggaar lii säämi lippu? Magareh ivneh liipust láá?

Tääbbin tavveen Távgái vyelni
mist lii stuorrâ Säämieennâm.
Tuodâr liäbbâá tuoddâr tyehin,
jävri šiärrâá jäävri alda.
Čoheh čielgijn, čoroh čuumâin
alanedeh alme vuástâ.
šäävvih juuvah, šuveh vyevdih,
cäähih ciägu stâlinjaargah
meendu muávroo meerâ siis.

2.3. Suomâ Sämitige vuáđudempeivi

Suomâ Sämitigge/Sámediggi, vuáđudui jieijâs lavváin ive 1995. Ton virgálâš lekkâmijd viettii 2.3.1996. Ovdil Sämitige iivijn 1973 – 1995 tooimâi Säämi Parlament, mii lâi vuáđudum tastadelum staatâräädi asâttâssáin. Sämitige tergâdumos toimâ lii olášuttiđ vuáđulaavâst toos asâttum tooimâid ađai olášuttiđ sämmilâš kulttuurjiešhaldâšem sehe turvâstiđ sämmili algâaalmugkulttuuri siäilum já ovdánem. Sämmilâš kulttuurjiešhaldâšem kuáská sämikuávlun, mast lii asâttum sämitiggelaavâ niäljád ceehist. Kuávlun kuleh Iänuduv, Aanaar já Ucjuv kieldâi kuávluh sehe Laapi palgâs kuávlu Suáđigil kieldâst ađai keevâtlávt Vuáčču. Sämitige pargon lii sämitiggelaavâ mield ovdâstiđ sämmiliđ pargoidis kullee aašijn. Sämitigge puáhtá adeliđ oovdânpyehtimijd, alguid já ciälkâmušâid virgeomâháid. Sämitiggelaavâ mield virgeomâháah kalgeh ráđadâllâđ sämitiggijn puoh vijđáht vaikutteijee já merhâšittee tooimâin, moh pyehtih tállân já eromâš vuovvijn vaikuttiđ sämmilij sajattâhâan algâaalmugin. Ráđadâllâmkenigâsvuotâ kuáská el. sämmiliđ kyeskee lahâasâttem oovdedmâń, sämikielâń já máttááttâšâń kyeskee aššijd sehe eennâmkewttimâń já ruukilaavâ miäldásij luuvij miedeetmâń sämikuávlust. Sämitige 21 jesânid já nelji värijeessâń väljejuvvojeh sämmilij koskâvuodâst jyehi niäljád ive olášuvvee vaaljâin. Jyehi sämikuávlu kieldâst kalga valjiđ ucemustáá kulmâ ovdâsteijee sämitiigán.

Uusâ káártást taid kieldâid, moh kuleh Sämikuávlun. Mon kieldâst tun áásáh? (Jis jieh aasâ Sämikuávlust, te mon kieldâst tuu vanhimeh/madârvanhimeh láá šoddâm?)

Maid sämikielâid Suomâst sárnuh? Maid kielâid Sämitige čuákkimijen kevttih?

Kii lii Sämitige tááláš saavâjođetteijee? Uusâ suu kove. Maid halijdiččih koijâdiđ Sämitige saavâjođetteijest?

Sämitigge tuáímá Säämi kulttuurkuávdáš Sajosist Anarist. Lah-uv kuássin iällám Sajosist?

Njuhčâmáánu 22.–28 peeivij kooskâst: Máárjáapeivi

Sämmilij ärbivuáválâš juhlepeivi. Máárjáapeivi äigimuddo kalenderist muttuustâl já peeivi puáhtá juhlođ jieškote-uv enâmij Máárjáapeivi mield. Suomâst peeivi viettih tolemužžân njuhčâmáánu 22. peeivi já majemustáá 28.3. Máárjá almostumpeivi lii ristâlâš juhlepeivi mon sämmiliih juhloh tondiet ko talle arkkâengâl Gabriel almostui nieidâ Máárján almottiđ Jeesus šoddâmist. Tovle sämmiliih čokkâni Máárjáapeivi markkanáid kästiđ párnaid, naaijâđ já hävdidiđ jaamišijd. Márkkanáid pottii meiddei kävppijâsah. Iänuduv Hettaast ulmuuh láá čokkánâm viettiđ Máárjáapeivi jo 1500-lovvoost.

Vääldi čielgâs Máárjáapeivi ärbivuovijn tuu aassâmkuávlust (koijâd ovdâmerkkân vanhimijn teikkâ äijihist/áahust): Maht tuu päikkikuávlu sämmiliih láá viettâm Maarjáapeivi?

Lah-uv kuássin lamaš Máárjáapeivi markkâniijn?

Lah-uv kuássin lamaš Máárjáapeivi kirhoost immeelpalvâlusâst?

Magarijd Máárjáapeivi markkâniijd tun tolâččih?

Kesimáánust: Jonsahpeivi & Suomâ liipu peivi

Almolâš já koskâevrooplâš koskâkeesi juhle, mon puáhtá liputtiđ jieškote-uv enâmij jonsahpeeivi mield. Jonsahpeeivi láá kočodâm tovle meiddei kiijsájuhlen já Äijih juhlen. Syemmilâš nomâttâs mittumaari puátá ruotâkielâ säänist midsommar, koskâkeesi. Sääni jonsahpeivi puátá oppeet Johannes Kästee noomâst. Jonsahpeeivi ääigi ulmuuh láá toohâm tiijdâid, moigijn sij láá halijdâm visásmittiđ om. šiev šaddoluho já naajâmluho. Tááláá ääigi jonsahpeeivi ärbivuovvijd kuleh sävni, liipu pajedem, jonsahpeivisuávih já jonsahpeivitullâ. Suomâ ruotâkielâ kuávluin ulmuuh läävejeh hervâttiđ jonsahpeivistáagu raasijgijn já kuárjumšadoigijn. Aanaar sämmilijn lii ive 1940 rääjist lamaš tääpi toollâđ jonsahpeeivi imeelpalvâlus Piälbáájäävri puáris meccikuávlu kirhoost. Jonsahpeivi lii meiddei Suomâ liipu peivi. Suomâ lippu váldui anon ive 1918. Tom lává vuávám Eero Snellman já Bruno Tuukkanen. Suoi vuáváin Suomâ liipust vielgâd, čuovjis ristáin. Suomâst láá kuttâ virgálâs liputtempeeivi, kuás staatâ toimâttuvvâin já lágádâsâin lii kenigâsvuotâ liputtiđ:

kuovâmáánu 28. peivi	Kalevala peivi
vyesimáánu 1. peivi	Válburpeivi
vyesimáánu 2. pasepeivi	Enijpeivi
kesimáánu 4. peivi	Piäluštâsvuoimij lippujuhlepeivi
kesimáánust	jonsahpeivi já Suomâ liipu peivi
juovlâmáánu 6. peivi	Suomâ jiečânâsvuodâpeivi

Uusâ lasetiädu Johannes Kätest. Kii sun lâi? Uusâ suu kove neetist teikkâ kirjijn
Uusâ kove jonsahpeivistáágust. Maggaar tot lii? Lah-uv kuássin ovdil uainám tieggáár?
Maht tuu peerâ läävee viettiđ jonsahpeeivi?
Uusâ kalenderist moin eres peeivijn Suomâst liputteh virgálij liputtempeeivij lasseen

9.8. OA aalmugijkoskâsâš algâaalmugij peivi

Ovtâstum aalmugeh lii jiečânâs staatâi rijjâtátulâš torvolâšvuotâ- já ohtsâšpargoservi. Ovtâstum aalmugeh lii nomâttâm porgemáánu 9. peeivi aalmugijkoskâsâš algâaalmugij peivin. Algâaalmugeh láá toh kiäi madârvanhimeh láá aassâm tiätu kuávluin ovdil riijkâraajijd. Riijkâraajij puáttim maňauv sij láá siäiluttâm ärbivuáválâš eellimtavijdis. Sämmiliih láá Euroop áinoo algâaalmug. Taam peeivi tárkuttâs lii muštottiđ, ete lii tehálâš pyerediđ tai aalmugij máhđulâšvuodâid hárjuttiđ ärbivuovijdis já iäláttâsâidis meiddei puátteevuođâst.

Keejâ káártá sämikielâin. Moin riijkâin sämmiliih äässih? Magarijd kielâid sij sárnuh?

Magareh ärbivyevih sämmilijn láá? Moh láá sämmilij ärbivuáváliih iäláttâsah?

Kárttá: Oktavuohta-lostâ (http://www.samediggi.fi/images/stories/videosivusto/kartat/kartta_saamenkielet_iso.jpg)

15.8. Säämi liipu tuhhiittempeivi

Säämi lippu tuhhiittui Säämi 13. konfereensâst 15.8.1986 Årest Ruotâst. Suomâ, Ruotâ, Taažâ já Ruošâ sämmilij ohtsâšpargoservi Sämiräädi (Sámíráddi/ Samerådet/ Saami council) meridij piejâđ joton liipu vuávámkišto 1980-lovvoost. Vuáittám liipu vuávái Taažâ sämmilâš Astrid Båhl. Suu vuávám liipust šliäđguh šelis ruopsâd, čuovjâd, fiskâd já ruánáá. Siämmáid iivnijd láá ärbivuávlávt kiävttám sämmilij aalmug- já aalmuglâšpihtâsist, máccuhist. Säämi liipu ruopsis rieggee kovvee piäiváá já čuovjis rieggee máánu. Liipu kovearttâ puátâ nuádiruumbust já Ruotâ sämmilii Anders Fjellner (1795–1876) tiivtâst Biejjie-baernie ađai Piäiváápäärnih. Fjellner kovvee tivtâstis sämmilijd piäiváá nieidân já kandân. Sämmilijn láá tááláá ääigi 11 liputtempeivid, moh tuhhiittuvvojii ohtsâš Säämi konfereensâst. Suomâ sisašijministeriö avzut säämi liputtempeivijd meiddei almolâš liputtem. Liiputmist kalga nuávdittiđ jieškote-uv väldikode laavâid. Ovtâskâs ulmust, siärváduvâst já irâtâst lii juhlemielâ, kunnijâttem tâi soro čäittimâñ lope liputtiđ Säämi lippuin eres-uv peeivij ko virgálâš liputtempeeivij.

Uusâ kalenderist, moin peeivijn säämilippuin liputtuvvoo. Kalle peeivi kavnih?
Uusâ kove Anders Fjellnerist. Anders Fjellner lii šoddâm Härjedalenist. Uusâ káártást, kost tot lii.
Piäiváápäärnih lii čaallum maadâsämikielân. Iberdâh-uv maid taah maadâsämikielâ säänih tárkutteh: ietnie, naestiem, biejjen? ¹ (ae = á)
Máátâh-uv sárguđ Säämi liipu?

¹ enni, täsni, piäivás

18.8. Sämiräädi vuáđudempeivi

Sämiräädi (Sámíráđđi) vuáđudu virgálávt Säämi 2. tave-eennâmlâš konfereensâst 18.8.1956 Taažâ Kárášjuuvâst. Sämiräädi lii sämmilij ohtsâš kulttuurpoolitlaš ja poolitlaš lágâdâs, mii tuáimá Taažâ, Ruotâ, Ruošâ ja Suomâ sämmilij organisaatioi ohtsâšpargo-orgaanân. Sämiräädi uáiviulme lii ovdedid sämmilij vuogâadvuodâid ja taid aašijd moh kyeskih sämmilijd toin neelji riijkâst moin sämmiliih oroh. Sämiräädi ulmen lii kocceed sämmilij hiäđuid aalmugin, nanodiđ sämmilij oohtâńkuullâm riijkâraajij rasta já porgâđ nuuvt, ete sämmiliih meiddei puátteevuodâst tuhhiittuvvojeh ohtâń aalmugin. Sämiräädi uásalist aalmugijkoskâsâš prosessáid, moh kyeskih algâaalmugijd, olmoošvuoigâadvuodâ ja arktâlâš- ja pirâsaašijd. Sämiräädi tievâscuákkim čokkâń suullâń kuohpii ivveest kiedâvuššâđ sämmilij já eres algâaalmugij vuogâadvuodâlâš já kulttuurlâš tiilijd.

Luándu lii sämmiláid tehálâš – maht tun suojâliččih luándu?

Tuuđhâ listo Sämiräädi jeessâńseervijn – kalle jeessâńseervi rääđist láá?

- **Kuáláduv Säämi Servi (GSS)**
Saami Association of Kola Peninsula
- **Muuransk kuávlu Sämiservi (OOSMO)**
Saami Association of Murmansk Region
- **Taažâ puásuisämmilij Riijkâservi (NBR-NRL)**
Saami Reindeer Herders' Association of Norway
- **Taažâ Sämmilij Riijkâservi (NSR)**
Norwegian Saami Association
- **Riikkasearvi Sámi Ätnam (RSÄ)**
The National Association of Samiland
- **Sämmilij Aalmuglitto (SÁL/SFF)**
(People's federation of the Saami)
- **Sämmilij Riijkâservi (SR)**
Saami Association of Sweden
- **Puásuiomâsteiei ohtâvuotâ (BEO/RÄF)**
Renägarförbundet
- **Suomâ Sämmilij Kuávdášservi (SSG)**
Saami Association of Finland

Käldee: Sámíráđđi (<http://www.saamicouncil.net/?deptid=1142>)

26.8. Ruotâ Sämitige vuáđudempeivi

Ruotâ Sämitigge (Sámediggi/Sametinget) vuáđuduui jieijâs lavváin ive 1992. Ton virgálâš lekkâmijd viettii 26.8.1993. Ton kuávdášhaldâttâh tuáimá Kiirunist. Ruotâ sämitiggeest kevttih äššikiellân tavesämikielâ, julevsämikielâ já maadâsämikielâ.

Uusâ káártást, kost Kiiruna lii

Ruotâ Sämitige ohtâń äššikiellân lii julevsämikielâ. Iberdâh-uv maid čuávvuvááh julevsämikielâ säänih tárkutteh: mân, lâdde, tjalmme, njuovtjav? ²

9.10. Taažâ Sämitige vuáđudempeivi

Taažâ Sämitigge (Sámediggi/Sametinget) vuáđuduui jieijâs lavváin ive 1987. Ton virgálâš lekkâmijd viettii 9.10.1989. Ton kuávdášhaldâttâh tuáimá Kárášjuuvâst. Taažâ sämitiggeest kevttih äššikiellân tavesämikielâ, julevsämikielâ já maadâsämikielâ.

Uusâ káártást, kost lii Kárášjuuhâ. Lah-uv kuássin iällám tobbeen?

Taažâ Sämitige ohtâń äššikiellân lii tavesämikielâ. Iberdah-uv taid tavesämikielâ saanijd: giehta, ruoktu, násti, bussá?³

² mun, lodde, čalme, njuovčâ

³ kietâ, päikki, täsni, kissá

9.11. Säämi Parlament (Sámi Parlamenta) vuáđudempeivi

Suomâst adelui asâttâs Säämi Parlameentâst 9.11.1973. Sámi Parlamenta/ Säämi Parlament tooimâi ihán 1996 já tast manja aalgij tooimâs uđđâ orgaan, Sämitigge. Säämi Parlament vuáđuduui väi sämmilijn ličij jieijâs ovdâsteijee, mii muštâličij Suomâ virgeulmuid, maid sämmillih halijdeh já maht sämmiliih uáinih sii kyeskee aašijd tegu laavâid já miärâdâsâid. Säämi parlament vaikuttij toos, ete vuosmuš sämikielâ laahâ poodij vuaimán ive 1992 – laahâ toovâi máhđulâžžân tom, ete puoh virgálâš pápárijd ferttij jurgâliđ suomâkielâ lasseen meiddei sämikielân. Meiddei Sämikuávlu nommâkolbáid almostuvvii päikkinoomah suomâkielâ lasseen sämikielân.

Suomâst láá kulmâ sämikielâ, ohtâ tain lii nuorttâlâškielâ, mon sárnuh meiddei Ruošâst. Iberdâh-uv maid taah nuorttâlâškielâ säänih tárkutteh: ooumaž, kue'll, piânnai, dom⁴

Máátáh-uv čäälliđ täid sämikielâ pustuvijd: Á, Â, Č, Đ, Ñ, Ž

---

⁴ almai, kyeli, peenuv, päikki

15.11. Vuossâmuu säämi riijkâpeivialmaa Isak Saba (Sápp Issát) šoddâmpeivi

Isak Saba šoodâi 15.11.1875 Uunjaargâst Vaarjâgist. Sun lâi Taažâ Stuorrâtige jesânin kyehti pajé (1906–1912). Sun lâi máttáátteijee já čaalij Säämi suuvâ laavlâ -tiivtâ, mii väljejui sämmilij aalmuglâšlaavlân 13. Säämi konfereensâst Årest porgemáánust 1986. Isak Mikal (Mikkel) šoodâi Per Sabbasen já Britha Aikio čiččâmpärnisâš perruu nubben nuorâmužžân. Suu eeči lâi kävppijâs, šiiveettuállee já kyelipivdee, já tane peerâ suuitij-uv aassâđ vuohâsubbooh ko maajah eres perruuuh. Tastoo Saba šoddâmpäikki lii tiivvum já tast lii rahtum uási Várjjat Sámi Musea (Vaarjâg Säämi museo) čaitálmâs.

Saba lii tobdos eromâšávt sämmilij aalmuglâšlavluu sännejejien, mut sun lâi meiddei säämi máttáátteijee já politikkár. Vuossâmužžân säämi riijkâpeivialmajin Taažâ Stuorrâtiggeest iivijn 1907–1912 sun ovdâstij Finnmark pargeipiäláduv. Saba šoodâi väljejuđ riijkâpeivijd, ko sun luhostui tuálvuđ ovdâskulij sämmilij vuogâadvuodâid kyeskee ohjelm, mast tiäduttui eres lasseen sämikielâlâš immeelpalvâlusâi já ráámmáttij tehálâšvuotâ já mast váttojii ohtâlâš eennâmuástimvuogâadvuodâh. Ko Saba vaikuttij Taažâst lâi tobbeen vala virgálâš táruiduttempoliik äigi, mon viggâmuššân lâi sämikielâ já sämikulttuur meddâlväldim.

Saba jaamij algâkeesist ive 1921 tuše 46-ihásâžžân. Säämi aavis Nuorttanáste almostitij forgâ Saba jäämmim maya muštočalluu, mon mield sämmiliih lijjii monâttâm tehálii ovdâsteijes, kote kuođâttij maajjaalsis suhâpuolvâi ááigán ellee äärbi.

Uusâ neetist teikkâ kirjijn Isak Saba kove. Tuudhâ tom, maid uainâh?
Máttááttâl Säämi Suuvâ lavluu vuosmuu veerstâ

Tääbbin tavveen Távgái vyelni
mist lii stuorrâ Säämieennâm.
Tuodâr liäbbâá tuoddâr tyehin,
jävri šiärrâá jäväri alda.
Čoheh čielgijn, čoroh čuumâin
alanedeh alme vuástâ.
šäävvih juuvah, šuveh vyevdih,
cäähih ciägu stâlinjaargah
meendu muávroo meerâ siis.

Käldeeh:

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=199&Itemid=239

<http://www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/art4.htm>

<http://www.marianpaivat.fi/fi/marianpaeivien-historiaa>